

**TÂLHĂRIA ȘI HAIDUCIA
LA ROMÂNI**

JEFUITORII CU ARME

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Daniel Dieaconu
Coperta: Daniel Dieaconu

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DIEACONU, DANIEL

Tâlhăria și haiducia la români : jefuitorii cu arme / Daniel Dieaconu. - București : Editura Universitară, 2014
ISBN 978-606-28-0005-5

343.712(498)

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062800055

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2014
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27 www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

DANIEL DIEACONU

**TÂLHĂRIA ȘI HAIDUCIA
LA ROMÂNI
JEFUITORII CU ARME**

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2014

Coperta I - pictură de Dimitrie IAVORSCHI
Coperta IV - colaj de stampe și picturi cu tâlhari și haiduci
Tehnoredactare computerizată - Alexandru Ioan
UNGUREANU
Desene - Dimitrie IAVORSCHI și Traian STANCIU
Procesare computerizată și concepție grafică - Alexandru
Ioan UNGUREANU
Redactor - Emil Pedemonte JUNCĂNARU
Lector - Monica DIEACONU
Fotografii - Iulian SĂNDULACHE, Constantin ANDRAȘ
Cărți poștale, fotografiile de epocă - Viorel NICOLAU,
Cornel Constantin ILIE
Documentare Biblioteca Academiei și DANIC București-
Alexandru Ioan UNGUREANU
Documentare SJAN Neamț, Serviciul Arhivelor Iași,
Biblioteca "G.T. Kirileanu" Piatra-Neamț - Viorel
NICOLAU
Documentare BCUBB Cluj-Napoca - Anca IFRIM
Documentare SJAN Constanța - Emil Pedemonte
JUNCĂNARU
Texte în limba engleză - Codrin BORTIȘCĂ

Stampele provin din colecția Bibliotecii Academiei
Române sau din colecția Direcției Arhivelor Naționale
Istorice
Centrale București sau sunt ilustrații din lucrările lui
N.D.
Popescu, T.M. Stoenescu și Panait Macri de la sfârșitul
secolului XIX

Pentru Sofia&Matei

CUPRINS

1.	Cuprins.....	p. 5
2.	Cuvânt înainte - dr. Silviu Văcaru	p. 7
3.	Studiu introductiv - <i>Nevoia de mituri</i> - prof.dr. Lucian Strochi	p. 10
4.	Introducere.....	p. 17
5.	Capitolul I - Jefuitorii cu arme - tâlhari și haiduci.....	p. 23
6.	Capitolul II - Poporul și haiducii.....	p. 38
	<i>Baladele, legendele și cântecele haiducești</i>	p. 38
	<i>Teatrul folcloric haiducesc</i>	p. 47
7.	Capitolul III - Tâlhari și haiduci - caracteristici generale..	p. 52
	<i>Tâlhari și haiduci - tipuri, cauze, origini</i>	p. 52
	<i>Victimele - pradă și pedeapsă</i>	p. 59
	<i>Ceata și căpitanul</i>	p. 66
	<i>Femeile și haiducii</i>	p. 70
	<i>Trădarea și trădători</i>	p. 75
	<i>Înfățișarea. Îmbrăcămintea, chipuri</i>	p. 78
	<i>Momentele de petrecere. Cârциuma</i>	p. 83
	<i>Codrul și haiducii. Perioada de haiducie</i>	p. 86
	<i>Pedepsele. Temnița. Moartea. Legi și obiceiuri</i>	p. 90
	<i>Poterile. Arnăuții. Jandarmii</i>	p. 104
	<i>Haiducii și însușirile lor suprafirești</i>	p. 112
8.	Capitolul IV - Haiducia în Balcani.....	p. 116
9.	Capitolul V - Tâlhari și haiduci în Țările Române până la secolul fanariot.....	p. 125
10.	Capitolul VI - Tâlhari și haiduci în timpul fanarioților.....	p. 146
11.	Capitolul VII - Tâlhari și haiduci la răscruce de veacuri.....	p. 152
	<i>Haiducul Ion Darie Pomohaci</i>	p. 155
	<i>Iancu Jianu - zapciul, haiducul, pandurul</i>	p. 158
	<i>Vasile cel Mare</i>	p. 163
	<i>Ștefan Bujor</i>	p. 171

12.	Capitolul VIII - Panduri, arnăuți, haiduci și tâlhari la 1821.....	p. 183
13.	Capitolul IX - După 1821, în timpul domniilor pământene, ocupația rusă și domniile regulamentare....	p. 199
	<i>Gheorghită Gheorghelaș</i>	p. 204
	<i>Ion ăl Mare</i>	p. 204
	<i>Tunsu și Grozea</i>	p. 207
	<i>Ion Pietrarul Banditul</i>	p. 212
14.	Capitolul X - Haiduci și tâlhari în epoca modernă - cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea.....	p. 226
	<i>Haiducul Ion Florea</i>	p. 233
15.	Capitolul XI - Tâlhari și haiduci la începutul veacului al XX-lea. Pantelimon Toader Adumitroaiei.....	p. 237
16.	Capitolul XII - Tâlhari și haiduci după „Marele război”.....	p. 254
	<i>Mișcarea Legionară și haiducii</i>	p. 265
	<i>Haiducul Gheorghe Coroi</i>	p. 269
	<i>Banda fraților Baltă</i>	p. 275
17.	Capitolul XIII- Tipologia surselor de informare. Istoricul cercetării.....	p. 292
18.	Încheiere.....	p. 302
19.	Bibliografie.....	p. 307
20.	Introduction& Conclusions.....	p. 314

CUVÂNT ÎNAINTE

Cartea de față propune un subiect captivant pentru orice vârstă. Haiducul și tâlharul, două persoane întruchipate într-un singur om. Pot fi ele despărțite? Unul este bun. Din cauza nedreptăților pe care le îndură și le vede își părăsește casa și trăiește prin codrii seculari așteptând momentul potrivit în care să-l atace pe bogat, să-i fure tot ce are mai de preț pentru ca apoi o parte din pradă să o dea oamenilor sărmani. Celălalt este răul, tâlharul, criminalul, care jefuiește și prada o ține pentru sine sau o împarte cu complicității săi. Pentru faptele pe care le făcea, indiferent cum erau atunci sau acum percepute, legea era aceeași: trimiterea la groapa ocnei sau pedeapsa capitală prin spânzurătoare.

Dar putem face o deosebire între cele două ipostaze? Depinde de ce parte dorim să ne situăm. Dacă am beneficiat de darurile oferite de el, atunci îi vom lăuda gestul și vom uita că există o parte afectată, care se vedea deposedată de averea sa prin forța fizică și amenințarea armelor, sau care, uneori, își plângea morții. Bunurile pe care haiducul le împărțea nu erau ale lui, erau însușite fără drept de la alții și de aceea autoritățile nu făceau nici un fel de diferență între tâlhari și haiduci. Dacă ar fi să judecăm faptele și în sensul de atunci al legilor, persoana care primea din partea haiducului bani sau alte bunuri ar fi fost considerată complice.

În majoritatea cazurilor, haiducii erau uciși în luptele cu potera sau ajungeau în fața călăului. Pedeapsa capitală se făcea în fața publicului și oamenii erau impresionați de ceea ce vedeau. Era o lecție pentru toți cei din jur. Fiecare participant înțelegea în felul său execuția, în funcție de relația pe care o avea cu făptașul sau cu victima. Înfricoșătoare era pentru cei ce ar fi cutezat să mai facă

o faptă ca a condamnatului, dar și creatoare de „satisfacție” rudelor victimei că se face dreptate. Imaginea bătutului, schingiuitului sau muribundului, zgomotul produs de lovituri, de ruperea oaselor sau de strigătul de durere al condamnatului, se transmite semenilor, de cele mai multe ori distorsionându-se în timp și spațiu. Și de multe ori ultima imagine rămâne precumpănitoare. Durerea osânditului din ultimile clipe de viață și faptele bune pe care le-a făcut, vor rămâne în memoria colectivă, cele rele uitându-se cu timpul. Și așa se crează legendele...

Au fost, sunt și vor mai fi discuții contradictorii între literați și istorici cu privire la felul cum sunt analizate faptele haiducilor. Unii urmăresc partea frumoasă a haiduciei transmisă prin operele literare în care se observă setea de libertate a fiecărui individ, dorința de dreptate socială, de răzbunare împotriva tuturor silniciilor făcute celor obijduiți. Haiducii luau de la bogați considerând că banii și bunurile furate erau produsul muncii prost plătită și al birurilor insuportabile. Prin faptele lor încercau să îndrepte o fărădelege, făcând la rândul lor o altă nedreptate. Mărinimia și bunătatea sufletească a haiducului este des întâlnită în baladele noastre populare. Compasiunea pentru oamenii sărmăni este umană și lăudabilă. În aceste cazuri, generozitatea este și ea firească, deși nu este făcută din averea și munca proprie.

În majoritatea operelor literare haiducul este un răzvrătit ce se ridică împotriva celor pe care îi consideră vinovați de nedreptățile care-l înconjoară. El încearcă, în numele unei justiții ideale, să-și facă singur dreptate. O dreptate așa cum o înțelege el și cum o gândesc și alții asemeni lui, dar care nu au curajul să se opună forței de represiune a statului. Conștient sau nu de faptul că mai devreme sau mai târziu va fi prins și judecat după legile împotriva cărora el se răzvrățește, haiducul pornește o luptă inegală în care el este învinsul fizic și învingătorul spiritual. Numele lui

rămâne nu cu stigmatul răufăcătorului, ci alături de ideea de dreptate socială.

Din punct de vedere al istoricului, care urmărește faptele petrecute în timp și spațiu, diferența între haiduc și tâlhar devine minimă. În toate documentele oficiale ale vremii se spune că însușirea prin violență a unor bunuri trebuie pedepsită conform legilor. De când au apărut legile ca norme cu caracter obligatoriu, stabilite și apărate de puterea de stat, nimeni nu ar mai trebui săși facă singur dreptate. Legile trebuie urmate întocmai și respectate de toți, indiferent dacă sunt considerate bune sau rele.

Tâlharul fură, bate, schingiește pentru a lua aur, argint, bani și bunuri de la alte persoane. Lasă în urmă spaimă, lacrimi, durere și uneori chiar moarte de om. Banii furați sunt cheltuiți prin cârciumi sau cumpărând lucruri de preț femeilor ce le sunt aproape. Uneori li se face milă de câte un amărât al soartei căruia îi dă un ban să-și cumpere o pereche de boi sau să-și înmormânteze o rudă apropiată. Pentru iertarea păcatelor se duce și lasă bani pe la biserici fără să spună că sunt furați.

Aceasta este o altă față a haiducului. Fața urâtă, dar și ea adevărată.

Și totuși ... pentru noi, haiducii vor rămâne un simbol al curajului, al dorinței de dreptate și mai ales ... eroii inegalabili ai unor frumoase creații literare.

**cercetător științific doctor Silviu VĂCARU ,
Institutul de Istorie și Arheologie
"A.D. Xenopol", Iași**

STUDIU INTRODUCŢIV

Nevoia de mituri

Orăşean prin naştere şi cărturar prin vocaţie, G. Călinescu nu înţelegea haiducia şi prin urmare nu o consideră unul dintre miturile fundamentale ale românilor, aşa cum procedase cu patru mituri, bazate toate pe balade şi legende: Mitul întemeierii (descălecării) - Mitul Dochiei şi al lui Traian, mitul Zburătorului (personaj ce tulbură tinerele fete) - mitul dragostei, mitul jertfei întru creaţie (meşterul Manole) şi mitul integrării în natură, al nunţii şi morţii cosmice (Mioriţa).

Îl contrazic, pentru opţiunea sa exclusivistă, o capodoperă, balada Toma Alimoş, precum şi miile de pagini, unele de certă valoare literară, ce au avut ca eroi haiducii.

Alecsandri, Alecu Russo, Bolintineanu, Ion Luca Caragiale, George Coşbuc, Mihail Sadoveanu, Vasile Voiculescu, Mircea Eliade, Eugen Barbu etc. - ca să vorbim doar de scriitori canonici - au lăsat scrieri emoţionante, convingătoare, cuceritoare şi enigmatice.

Mai mult chiar, mitul haiduciei intră în relaţie directă cu celelalte patru: cu mitul descălecării pentru că haiducul stăpâneşte un teritoriu doar al său, fiind şi un erou civilizator, pe lângă un erou justiţiar; cu mitul jertfei întru creaţie, pentru că haiducul se jertfeşte pentru valorile sale; cu mitul zburătorului - pentru că este replica feminină într-un mit iniţiativ, dragostea fiind înlocuită cu lupta şi cu moartea; cu

Miorița pentru că haiducul se află într-o relație directă, dependentă cu natura și cu moartea.

Literatura populară i-a popularizat pe haiduci, autorul anonim identificându-se de multe ori cu eroul, acesta trezind o asemenea admirație, încât baladele și doinele (de haiducie) devin uneori ode, iar realitatea mit și legendă.

Există apoi o întreagă literatură de consum, acele povestiri despre/cu haiduci, unele ajunse în tiraje impresionante, prin autori precum N. D. Popescu, Bucura Dumbravă ș.a., care și-au făcut un nume prin asemenea scrieri, fiind citați și astăzi cu interes de un public juvenil fidel.

În fine, numeroși istorici și scriitori s-au aplecat asupra fenomenului, aducând contribuții valoroase, elucidând multe enigme: G. Constantinescu, D. Dieaconu, S.I. Gârleanu, C. Mătasă, G. Potra, D. Văcariu, F. Brunea-Fox, N. Djuvara, D. Caracostea, D. Cantemir, P. Caraman, I.M. Cantacuzino, N. Bălcescu, A. Gorovei, I. Ghica, M. Eminescu, I. Filipciuc, N. Iorga, B. P. Hasdeu, Al. Mitru, O. Păun, R. Rosetti, R. Vulcănescu, A.D. Xenopol, G.D. Teodorescu etc.

Haiducia rămâne un fenomen viu și astăzi și, oricât de curios ar părea, nu poate fi eradicat, în ciuda mijloacelor moderne de care dispune „puterea”.

Desigur terminologia se schimbă, metodele, destinatarii jafurilor de asemenea. A dispărut doar componenta caritabilă: nimeni nu mai dă nimic la săraci.

Volumul de față reușește să fie o monografie cvasicompletă a haiduciei, atât în diacronia, cât și în sincronia problemei.

Inspirate, uneori inedite, unitare din punct de vedere estetic și emoțional sunt ilustrațiile volumului, care împreună cu copertile ne (con)duc spre o grafică expresivă, înghețată într-un timp mitic.

Monografia are meritul de a nu circumscrie zonal fenomenul, localizându-l. Dimpotrivă, dându-i o dimensiune balcanică, lucrarea prezintă haiducia ca fiind nu doar un fenomen social, ci și unul național și chiar internațional; mai mult chiar - o stare de spirit, o confruntare a omului cu el însuși, cu alți oameni, prieteni și neprieteni, cu natura, megieșă, prietenă sau ostilă.

*Haiducul devine în/prin monografie tipul de erou balcanic în varianta sa vitalistă, după cum **Nastratin Hoge**a (pentru Balcani) sau **Păcală** (pentru români) sunt eroi în variantă spiritualistă, umoristică, sapiențială, iar pustnicii, un **Daniil Sihastru** în variantă tragică și religioasă.*

*De fapt, ținutul Neamțului este singurul din țară care permite acest triunghi dinamic, cele trei vârfuri **haiducul**, **sihastrul** și **țăranul hâtru**, completându-se reciproc, condiționându-se, pendulând între singurătate și colectivitate, între viață și moarte.*

*Sau poate mai bine ne-am gândi la un **Ianus trifrons**, cu trei chipuri și personalități distincte, întrupate în același trunchi pe poartă numele de Creangă. Creangă trebuia să fie preot, era un siguranță un om hâtru, având un umor natural, dar era și un răzvrătit, dacă îi judecăm cu atenție opera și îi analizăm viața (câți preoți trag cu pușca?!?).*

Se va spune că pustnici și haiduci vom întâlni și în Suceava, Botoșani, Vaslui, ca să ne referim doar la Moldova.

Adevărat, dar triada sus-pomenită e întâlnită doar în Neamț, acolo unde întâlnim câteva tipuri de umor, amintind de cel al lui Creangă, I.I. Mironescu, Apunake, dar și al contemporanilor noștri Cezar Țucu sau Constantin Ardeleanu. Sau poate că vorbim de Râșu-Plânsu - de care pomenea inspirat Nichita Stănescu -, atitudine existențială, fundamentală pentru români.

Dacă ne referim la cetele de haiduci, atunci ele pot avea replici europene mai vechi sau mai noi, incluzând aici pe spaniolii ce luptau în gherilă împotriva lui Napoleon, în cărbunarii italieni luptând

cu austriecii, în partizani ruși, iugoslavi sau ucraineni, sau în maquisanții francezi.

După cum un Iancu Jianu, Ioan Petrarul, Toader Pantelimon, Baba Novac, Toma Alimoș sunt frați de cruce cu Wilhelm Tell sau cu Robin Hood. De altfel și la noi luptau, alături de țărani, soldați, boieri, preoți, demonstrând încă o dată că haiducia nu trebuie văzută doar ca un fenomen social, în care haiducul joacă un rol schematic de Făt-Frumos, împărțind binele și bunurile.

Haiducia a asigurat literaturii populare și celei culte „sujeturi de scris” din istoria națională, impunându-se în doinele de haiducie, în balade, legende, proză scurtă, romane, teatru folcloric.

Fenomenul este viu și produce opere în continuare (să luăm ca exemplu proza scurtă a lui Vasile Voiculescu, ce nu are mai mult de șaizeci de ani). **Pintea, Iancu Jianu, Andrii Popa, Tunsu, Grozea, Ioan Petrarul, Ion Florea, Toma Alimoș** (mulți dintre ei îmbrăcând „cămașa morții” (sunt eroi valabili și viabili precum **Tudor Vladimirescu, Gelu, Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu, Vlad Țepeș** sau chiar **Ștefan cel Mare și Sfânt.**)

Un episod semnificativ: aflându-mă cu ani în urmă în Frunțișenii Bârladului, o tânără mi-a declarat cu multă mândrie că e urmașa directă a celebrului haiduc **Bujor** și că o cheamă **Răzmeriță**. Aceași mândrie o întâlnisem doar la țărani care se declarau urmașii plăieșilor lui Ștefan cel Mare!

Mai întâlnim și astăzi persoane, personaje care au fost direct implicate în acest fenomen al haiduciei. Am cunoscut-o cu ani în urmă pe **Maria Pâsoi**, fosta soție a lui Baltă, acum pensionară în Tazlău care a devenit unul din personajele romanului meu "Cicatricea", după cum este protagonista romanului **Chetronea** scris de **Constantin Ardeleanu**. Puțin știu însă că poetul **Ion Gheorghe** i-a dedicat un poem formidabil **Muma fiarelor**, după cum reporterul **Carmen Avram** a realizat cu ea o emisiune Tv la **Antena 3** cu puțin timp în urmă.

Textul monografiei este alert, impresionează acribia științifică, dar talentul literar al autorului rămâne dominant, portretele literare, dar și narațiunea, descrierea și chiar dialogul, adică cele trei principale moduri de expunere ale epicului sunt folosite cu o știință a limbii remarcabilă, așa încât paginile se citesc pe nerăsuflăte, de parcă ar fi vorba de un roman polițist (și într-o oarecare măsură, chiar este!).

Totuși nu trebuie neglijat nici imensul efort de documentare (bibliografia e grăitoare!), nici unele rezolvări interesante, chiar lingvistice.

*Un simplu exemplu, dar edificator. În monografie se dă seria sinonimică a cuvântului **haiduc**: **hoț, tâlhar, lotru, brigand, haidamac, haidău, hoțoman, haramin, voinic**. Adică nu mai puțin de zece termenii! Prin comparație, **Dicționarul de sinonime** apărut la editura Albatros în anul 1972 (sub redacția lui Gh.Bulgăr) nici nu înregistrează termenul de haiduc (!!!), oprindu-se doar la „haidamac s.m.(fam.) - 1. derbedeu, golan, bătauș, om fără căpătâi, pierdevară, ștrențar, coblizan, prostălu. 2. vlăjgan, lungan” și „haidău s.m. - golan, bătauș, derbedeu, om fără căpătâi”. (p.193). La Lazăr Șăineanu, în **Dicționar universal al limbii române Vocabular general (E-M)**, vol. III, Mydocenter, 1996, vom găsi, la pagina 150, „haidamac s.m. 1. om fără căpătâi, derbedeu, vagabond 2. Vlăjgan, lungan (din turc. haydamak)”, „haidău, haidăi m.1. păzitor de vite, văcar 2. derbedeu, vagabond” și „haiduc, haiduci. M. 1 (înv.) soldat mercenar; 2. om răzvrătit care trăia ascuns în pădure și jefuia pe cei bogați (din ung- hajdu (pl. hajduk), bulg. sb. hajduk)”. Remarcăm absența oricărui sinonim, precum și trimiterea la învechitul „soldat mercenar”, realitate acoperită doar parțial.*

*În fine, **DEX-ul (Dicționarul explicativ al limbii române)**, apărut la Editura Academiei, în 1984, se oprește, la pagina 389 la „haidamac s.m (fam). 1. derbedeu, bătauș; haidău. 2. Om zdravăn, leneș, mătăhălos, puternic; tâlhar (din tc. Haydamak)”, „haidău 1.*

*Păzitor de vite (mari). 2.haidamac -din mag. hajto „mânător, gonaci”
”, „haiduc, haiduci s.m. 1. Om care, răzvrătindu-se împotriva
asupririi, își părăsea casa și trăia în păduri, singur sau în cete,
jefuind pe bogați și ajutând pe săraci; haramin 2. (înv.) soldat
mercenar”, înregistrând în plus „haidoș adj. zdravăn, voinic, chipeș”.
Prezentarea principalilor haiduci permite cititorului un portretrobot
al acestuia: bărbat tânăr între 20 și 40 de ani, robust, puternic, agil,
inteligent, chiar viclean, bun cunoscător al psihologiei, bun actor, bun
machior, necruțător, chiar crud uneori, dar foarte rar ucigaș,
generos cu cei săraci și chiar cu unele victime, risipind ușor averi,
având cultul frăției de cruce, iubitor de animale, în primul rând de
cai, iubăreț, având adesea ibovnice în mai multe sate, permanent
răzvrătit, tenace, reușind uneori evadări spectaculoase,
independent, chiar singuratic, nefamilist (situația de pe teren o
impunea!), curajos în fața morții, bărbat într-un cuvânt.
Îmbrăcămintea era țărănească, mai rar militară, de multe ori
împrumutată.*

*Armele sunt cele obișnuite epocii, mergând de la arc până la
pușcă mitralieră.*

*Rămân de lămurit pentru cititor două lucruri, pe care volumul
acesta le rezolvă admirabil: perioada de la 1821 la 1848 și cea
pașoptistă și legătura dintre haiducie și legionarism.*

*Cu o documentație amplă, dar suplă, perioada lui Tudor
Vladimirescu este analizată, disecată și refăcută, cititorul
înțelegând importanța și amploarea mișcării revoluționare, contextul
balcanic, „internaționalismul” haiducilor din acea perioadă, drama
celor rămași fără principala căpetenie, „Domnul Tudor”, lupta de
eliberare națională și socială.*

*Conceptul de națiune pe care îl ridică pentru prima dată
pașoptiștii impune descoperirea sau redescoperirea folclorului,
cultivarea eroismului național, ideea unei noi ordini sociale, ideea
meritocrației, ideea de justiție și chiar de libertate, egalitate și*

fraternitate, triadă impusă de revoluția franceză. Eroul poate fi romantic, natura este coparticipativă, există o fascinație a omului simplu, necorupt de societate.

Haiducul corespunde în mare parte acestui profil ideal, se produce acum și o idealizare a sa, i se uită crimele, torturile, abuzurile, tâlhăriile și i se rețin doar faptele generoase, caritabile. Devine personaj literar, liric, epic sau dramatic, model pentru generațiile următoare.

*Legătura spirituală dintre haiduci și legionari este până la un punct firească, de la **frunza verde** la **cămașa verde**, de la **actul de justiție rezolvat fără justiție**, de la denumiri: **Căpitan, cuib, frăție, cămașa morții, a trăi periculos, disprețul pentru administrație, partide politice, organe de represiune, jurăminte, codul onoarei, ura împotriva străinilor: evrei, greci, turci, cazaci, unguri, împotriva țiganilor, sentimentul religios etc.***

Încheierea volumului nu vine (și e bine așa!) cu soluții conclusive, ultime, definitive.

***Haiducia** rămâne mit productiv, un concept dinamic care a fascinat, fascinează și va fascina imaginarul nostru, spiritul de revoltă și nevoia de dreptate vor fi întotdeauna cultivate, literar sau social și chiar existențial, atingând resorturi umane intime, profunde.*

Prof. dr. Lucian STROCHI,
Piatra Neamț

INTRODUCERE

"Jăfuitorii cu arme", așa cum sunt numiți într-o veche pravilă românească, sunt cei asupra cărora ne vom concentra de-a lungul a mai bine de trei sute de pagini. Sunt cei care au fost numiți - încă de la primele documente ale lumii vechi românești - tâlhari¹. Au fost diferențiați în hrisoavele de cancelarie și în legile timpului de "furii" ordinari, autorii furtisagurilor, a lucrurilor "micșoare", de cei "specializați" în sustragerea unor bunuri prin șiretenie, charismă, cu brutalitate minimă, de "furii care țin drumurile fără arme".

"Jăfuitorii cu arme"² sunt "hoții de codru" și "hoții de drumul mare" (numiți și "hoții de calea mare"), haiducii și tâlharii, care, cu violență, cu "mână înarmată", se "ațineau pe la strâmtori", pe la poduri, pe la iarmaroace și hanuri. Au devenit

---

¹ Tâlhăria la români?! Putem vorbi despre un astfel de fenomen în istoria românilor?! Au românii au "înclinație" spre tâlhărie, o "genă" a tâlhăriei?! Considerăm, și paginile următoare ne vor îndritui această afirmație, că acest fenomen a existat, cu perioade de proliferare, dar și de relativă absență. După vremuri și după conducători. Marius Ghilezan spune că nu există o genă a hoției (în lucrarea sa "Hoția la români", Ed. Corint, București, 2008, p. 34). Considerăm că nici a tâlhăriei. Nici la români în mod special. Deși nu sunt puține spusele unor călători străini care incriminează acțiunile tâlharilor români încă din epoca medievală. N-au fost românii mai tâlhari decât alte neamuri străine din jurul nostru sau alte neamuri străine din mijlocul nostru. Au fost două fenomene la români, tâlhăria și haiducia?! După cum vom constata din acest studiu, da, cu multe și dese întrepătrunderi. Documentele oficiale nu vor marca nicio diferență, doar omul din popor este cel care o va face. Este ceea ce conchidea Dan Horia Mazilu: "Haiducii - niște tâlhari mântuiți de imaginarii populari" ("Lege și fărădelege în lumea veche românească", p. 306)² Vezi capitolul cu acest titlu în Dan Horia Mazilu, *Lege și fărădelege în lumea veche românească*, p. 284 și urm.)

celebre prin tâlharii și haiducii lor Strunga și Teiușul, Bordeiu și Scânteia, codrii Vlăsiei și Herții, drumul Bugeacului și încă altele multe. "Hoț de codru" îl numea Ion Ghica, pe atunci copil, pe lăncu Jianu ce a ajuns la conacul lor de la țară, prusacul Wilhelm de Kotzebue îl numea astfel pe Ion Pietraru, iar Alecu Russo îi spunea la fel lui Grozea. Erau dintre cei care, precum Robin Hood și oamenii săi din pădurea Sherwood, îi vâmuiau pe călătorii cu stare, pe nobili și pe negustori sau înalți prelați. Mihail Sadoveanu folosea pentru titlul uneia dintre cărțile sale sintagma "vameșii de drumul mare". Printre eroii săi se află Vasile cel Mare, Ion Pietraru, Andrei Rusu sau Ion Florea.

Despre Vasile cel Mare se spunea că "era mare vameș" și se aținea la "drumul împărătesc". Sunt haiducii și tâlharii care fac obiectul demersului nostru publicistic care și-a dorit să acopere o zonă mai puțin „bătătorită” a istoriografiei românești. Nu ne propunem o delimitare strictă a celor două fenomene care se întrepătrund de-a lungul istoriei: haiducia și tâlhăria, nici n-am putea avea prea mulți sorți de izbândă, dar, în lumina unor documente, a unor mărturii scrise sau a unor surse orale, încercăm să aflăm dacă unii sau alții dintre protagoniștii cărții noastre sunt tâlhari sau haiduci, însă cei care veți decide sunteți, desigur, dumneavoastră, cititorii.

O astfel de temă, care să surprindă istoria haiduciei și a tâlhăriei în spațiul românesc, nu a beneficiat de o cercetare serioasă, după cum remarca antropologul Toader Nicoară în articolul de deschidere a volumului *Haiducie, brigandaj și disciplinare socială*², deoarece, în timpul regimului comunist, istoriografia nu a acordat o atenție deosebită acestor fenomene, căci „românul

---

² T. Nicoară, *Haiducie, brigandaj și disciplinare socială*, în „Caiete de Antropologie Istorică – haiducie, brigandaj și disciplinare socială”, an IX, nr. 1, (16), ian.-iun. 2010, Ed. Accent, Cluj, pp. 3-4

nu fură, românul nu e hoț”³. Apărea doar haiducul ca luptător de clasă, luptător pentru justiție socială, o imagine în ton cu ceea ce își doreau mai marii zilei.

Istoriografia a rămas din acest punct de vedere în urma literaturii și această temă oferă un câmp larg de cercetare și abordări diverse. Acesta a fost unul dintre motivele care ne-au făcut să ne îndreptăm spre această temă. Dar nu mai puțin faptul că regiunea noastră, munții Neamțului, a adăpostit de-a lungul veacurilor mai multe bande și căpitani vestiți, iar amintirea lor încă mai stăruie în satele de la poalele Ceahlăului. Poveștile lor le-am auzit de mici și, tot mici fiind, am participat la piesele de teatru folcloric haiducesc (cu o bogată tradiție în munții noștri), încălțând opincile și îmbrăcând ițarii, cămașa, bunda, încingând chimirul bătut cu bumbi de alamă, luând geanta „cu unghii” (de mistreț) de-a șoldu’. Și astăzi în sate, de Anul Nou, bande alcătuite de gospodari, dar și de copii, merg din casă-n casă cu cântece și balade moștenite din bătrâni, iar la Bobotează, merg la biserică, unde mai fac o piesă și primesc blagoslovire de la preot și pentru un an „haiducii se liniștesc”. Fiind o temă la care istoriografia a rămas datoră față de beletristică, cele mai importante pentru cercetare au fost creațiile populare, un bogat tezaur de balade, doine, cântece, povești și legende. Haiducii și faptele lor au intrat și în literatura cultă încă din prima jumătate a veacului al XIX-lea, iar la sfârșitul veacului deja deveniseră „la modă” nuvelele haiducești.

Am încercat să ilustrăm caracterele generale ale fenomenului: cine și de ce a ajuns în codri, cine erau cei care trebuie pedepsiți, căpitanul, ceata, femeile-haiduci, înfățișarea, armele, însușirile suprafirești, legăturile dintre codru, popor și haiduci sau tâlhari, dorind a afla care ar fi trăsăturile ce diferențiază pe tâlharul ordinar de haiduc.

---

³ *Ibidem*. Să menționăm însă excelenta lucrare lui S.I. Gârleanu, *Haiducie și haiduci*, Ed. Enciclopedică, București, 1969

Leagănul „haiduciei clasice”, cum se exprima un cercetător care a dedicat mare parte din opera sa istorică acestui fenomen – S.I. Gârleanu –, a fost sud-estul Europei și am considerat firesc să prezentăm un scurt capitol dedicat unor figuri marcante ale haiduciei în Balcani și legăturile lor cu țările române: Baba Novac, Gheorghe Raț, Hagi Prodan, Nicola Abras, Stoian Inge, Iordache Olimpiotul, Ghiță Haiducul sau Gheorghe Cârjaliul.

Secolul al XVII-lea a fost prezentat cu tâlharii și haiducii săi din țările române, arătând că dese războaie și năvăliri străine (cazaci, tătari, polonezi, turci, ruși) au adus perioade de instabilitate politică, de lipsă a autorității și a proliferat tâlhăritul, ducând și la ridicarea unor haiduci care să-i apere pe sârmani de asuprirea străinilor, dar și a pământenilor. La răscruce de veacuri, în Transilvania, s-au ridicat haiduci în sprijinul țăranilor români și cel mai prezent în literatura populară a fost Pinteza Viteazul, un haiduc ce a ajuns să fie și istorie și legendă

Haiduci din "Banda lui Bujor" din Grințieș, 2011

deopotrivă.

În secolul fanariot, mulți au fost țărani care au luat calea codrului, luptând după puterile lor împotriva unui regim exploatare, cu o fiscalitate excesivă, cu imixtiune străină în treburile interne, cu o implicare masivă a elementului grecesc în administrație, la care s-au adăugat îndelungatele războaie ruso-austro-turce, care au făcut din țările române subiect de dispută între marile imperii, spațiu de manevră și de război. Îi amintim pe Boghean, Toma Alimoș, Bachir, Grozovan, Lăpușnean, iar spre 1800, Ion Darie Pomohaci, Ștefan Bujor, Iancu Jianu,

Voichița, Vasile cel Mare ș.a. Sunt haiducii care au intrat alături de vestitul Codreanu în literatura cultă, faptele lor inspirând poeme, nuvele și chiar romane.

La 1821, haiducii români, dar și greci, sârbi sau bulgari, s-au alăturat lui Tudor Vladimirescu sau lui Alexandru Ipsilanti:

Iancu Jianu, Ghiță Haiducul, Gheorghe Cârjaliul, Iordache Olimpiotul, Hagi Prodan sau Stoian Inge. După înfrângerea de la Drăgășani și a ultimelor rămășițe eteriste în Moldova, în munți au rămas foști căpitani de-ai lui Tudor sau eteriști, înfruntând pe soldații turci și puterile pământene. Am acordat o atenție deosebită anului 1821, cel numit "zavera" și, de asemenea, am realizat și un scurt subcapitol despre arnăuți, fie ei oameni ai puterii, fie răzvrățiți.

Dintre marii căpitani de haiduci de după 1821 amintim pe Ion al Mare, Gheorghe Gheorghelaș, Lungu, Tunsu și Grozea, cărora le-am schițat scurte portrete, insistând mai mult pe figura legendară a nemțeanului Ion Pietraru, beneficiind și de studiile lui Alecu Russo, Wilhelm de Kotzebue și Radu Rosetti.

În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, presa a fost cea care a dat notorietate unor „bandiți” ai vremii precum Licinsky, Dragoș Costachie, Zdrelea și Măruțelu, Serdaru, Lache și Băbeanu. Un alt nemțean, Ion Florea, ne apare ca

haiduc (și asta nu numai din patriotism local) la sfârșit de veac. Și tot din județul Neamț, la începutul veacului al XX-lea, Pantelimon Toader Adumitroaei a fugit în munți în urma unor nedreptăți și, după o scurtă și tumultuoasă haiducie, a fost protagonistul unui proces amplu mediatizat de presa timpului și apoi achitat. Am continuat cu prezentarea bandelor interbelice, insistând pe figura foarte cunoscută în epocă a lui Coroi, alături de alți bandiți (sau haiduci) din zona Neamțului (Agafiței, Niculiță, Bălan), încheind cu povestea bandei fraților Baltă.

Ținutul (apoi județul) Neamț a fost unul în cea mai mare parte a lui muntos și acoperit cu păduri și pentru mai multe secole a fost la granița cu Ardealul. Nu trebuie să ne mire că în munții Neamțului a fost o adevărată „țară a haiducilor” și ei apar în cartea noastră: Bujor, Vasile cel Mare, Pietraru, Ion Florea, Pantelimon, Gafița, Niculiță sau frații Baltă. Amintirea lor nu s-a pierdut și am dorit ca poveștile lor să apară în această carte din arhive, din cărți, din reviste și din spusele bătrânilor, mit și realitate, căci aici, în munții noștri, este greu să despartți legenda de adevărul istoric.

Un sat din munții Neamțului, la poale de Ceahlău. Aici își avea sălașul Vasile cel Mare și tot aici a fost împușcat de poteră celebrul Ion Pițraru. Și astăzi, aici, amintirea lor este păstrată prin cântece, balade, piese de teatru haiduceșc